EMIL CIORAN

AMURGUL GÎNDURILOR

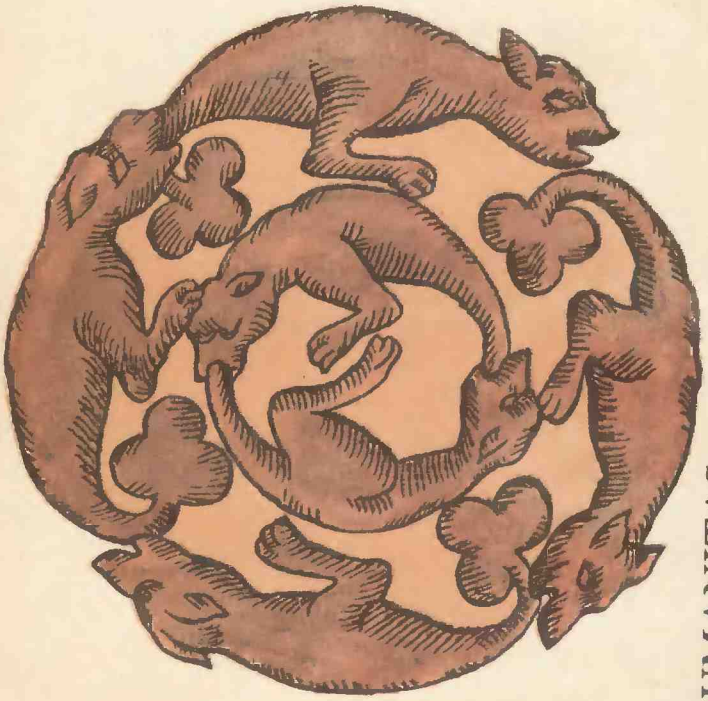

HUMANITAS

AMURGUL GÎNDURILOR

Emil Cioran s-a născut la 8 aprilie 1911, la Răşinari, unde tatăl său era preot. A făcut studiile liceale în Sibiu, la Liceul Gheorghe Lazăr, apoi a urmat cursurile Facultăţii de Filozofie şi Litere din Bucureşti (1928—1932), încheiate cu o teză despre H. Bergson. După o bursă de studii în Germania (1933—1935), a fost, vreme de un an (1936—1937), profesor de filozofie la un liceu din Braşov. Din 1937, an cînd obţine o bursă a statului francez pentru doctorat (care-i va fi prelungită în 1938), se stabileşte la Paris.

În România a colaborat la „Gîndirea", „Vremea", „Floarea de foc", „Calendarul", „Revista de filozofie", „Convorbiri literare" ş.a.

Din 1947 începe să scrie în limba franceză.

A publicat cinci cărţi în ţară şi mai bine de zece în Franţa, toate la „Gallimard". Cartea de debut a obţinut premiul Comitetului pentru premierea scriitorilor tineri needitaţi (1934). Pentru *Manual de descompunere* (1949) obţine, în 1950, Premiul Rivarol.

Scrieri : *Pe culmile disperării* (Bucureşti, 1934) ; *Cartea amăgirilor* (Bucureşti, 1936) ; *Schimbarea la faţă a României* (Bucureşti, 1936 ; 1941) ; *Lacrimi şi sfinţi* (Bucureşti, 1937) ; *Amurgul gîndurilor* (Sibiu, 1940) ; *Îndreptar pătimaş* (1940—1945, inedită) ; *Précis de décomposition* (Paris, 1949) ; *Syllogismes de l'amertume* (Paris, 1952) ; *La tentation d'exister* (Paris, 1956) ; *Histoire et utopie* (Paris, 1960) ; *La chute dans le temps* (Paris, 1964) ; *Le mauvais Démiurge* (Paris, 1969) ; *De l'inconvénient d'être né* (Paris, 1973) ; *Écartèlement* (Paris, 1979) ; *Exercices d'admiration* (Paris, 1985) ; *Aveux et anathèmes* (Paris, 1987).

Emil Cioran
AMURGUL GÎNDURILOR
„Dacia traiană", Sibiu, 1940
E. M. Cioran şi Editura Humanitas, 1991

EMIL CIORAN

Amurgul gîndurilor

HUMANITAS

BUCUREȘTI, 1991

Coperta : DONE STAN

ISBN : 973-28-0214-6

„...hrăniţi-l cu pîinea şi cu
apa întristării".

Cronici 2,18.

I

Poţi spune uşor că universul n-are nici un rost. Nimeni nu se va supăra. — Dar afirmă acelaşi lucru despre un individ oarecare, el va protesta şi va lua chiar măsuri spre a te sancţiona.

Aşa sîntem cu toţii : ne scoatem din cauză cînd e vorba de un principiu general şi nu ne e ruşine să ne izolăm într-o excepţie. Dacă universul n-are nici un rost, scăpat-am careva din blestemul acestei osînde ?

Tot secretul vieţii se reduce la atît : ea n-are nici un rost ; fiecare din noi găseşte însă unul.

Singurătatea nu te-nvaţă că eşti singur, ci *singurul.*

Dumnezeu are tot interesul să-şi vegheze adevărurile. Uneori o simplă smucitură din umeri i le dărîmă pe toate, căci gîndurile i le-au surpat de mult. Dacă un vierme e capabil de nelinişte metafizică, şi el îi tulbură somnul.

Gîndul la Dumnezeu este un obstacol sinuciderii, dar nu *morţii.* El nu îmblînzeşte deloc întunericul de care se va fi speriat Dumnezeu pe vremea cînd îşi căuta pulsul prin teroarea nimicului...

Se spune că Diogene s-ar fi ocupat cu falsificarea de bani. — Orice om care nu crede în adevărul absolut are drept să falsifice totul.

Diogene, dacă se năştea după Hristos, ar fi fost un sfînt. — Admiraţia pentru cinici şi două mii de ani de creştinism la ce ne poate duce ? Un Diogene *duios*...

Platon a numit pe Diogene un Socrate nebun. Greu mai poate fi salvat Socrate...

Dacă ar prinde glas agitaţia surdă din mine, fiecare gest ar fi o îngenunchere la un zid al plîngerii. Port un doliu din naştere — doliul acestei lumi.

Tot ce nu-i uitare ne uzează substanţa ; remuşcarea este la antipodul uitării. De aceea se ridică ea ameninţătoare ca un monstru străvechi ce te răpune din privire sau îţi umple clipele cu senzaţii de plumb topit în sînge.

Oamenii simpli simt remuşcări în urma unui act oarecare ; ei *ştiu* de ce le au, fiindcă motivele le sînt sub ochi. În zadar le-am vorbi de „accese", ei n-ar putea înţelege tăria unui chin inutil.

Remuşcarea metafizică este o tulburare fără cauză, o neliniştе etică pe marginea vieţii. N-ai nici o vină pe care s-o regreţi şi totuşi simţi remuşcări. Nu-ţi aduci aminte de nimic, dar te năpădeşte un infinit dureros al trecutului. N-ai făcut nici o faptă rea, dar te simţi responsabil de răul universului. Senzaţii de Satană în delir de scrupul. Principiul Răului în mrejele problemelor etice şi-n teroarea imediată a soluţiilor.

Cu cît eşti mai puţin indiferent în faţa răului, cu atît eşti mai aproape de remuşcarea esenţială. Aceasta-i uneori tulbure şi echivocă : atunci porţi povara *absenţei* Binelui.

Violetul e culoarea remuşcării. (Ceea ce e straniu în el pleacă din lupta dintre frivolitate şi melancolie, cu triumful ultimei).

Remuşcarea este forma *etică* a regretului. (Părerile de rău devin probleme, iar nu tristeţi.) Un regret ridicat la rangul de suferinţă.

Ea nu *rezolvă* nimic, dar *începe* totul. Apariţia moralei este identică întîiului freamăt de remuşcare.

Un dinamism dureros face din ea o risipă somptuoasă şi zadarnică a sufletului. — Numai marea — şi fumul de ţigară — ne dau imaginea ei.

Păcatul este expresia religioasă a remuşcării, precum regretul expresia ei poetică. Primul este o limită superioară ; ultimul, una inferioară.

Te căieşti de ceva ce s-a întîmplat *sub* tine... Erai liber să dispui alt curs lucrurilor, dar atracţia răului sau a vulgarităţii a învins reflecţia etică. Ambiguitatea pleacă din amestecul de teologie şi vulgaritate din orice remuşcare.

În nimic nu simţi mai dureros ireversibilitatea timpului ca în ea. Ireparabilul nu-i decît interpretarea morală a acestei ireversibilităţi.

Răul ne dezvăluie substanţa demonică a timpului ; binele potenţialul de veşnicie al devenirii. Răul este abandonare ; binele un calcul inspirat. Nimeni nu ştie diferenţia raţional unul de celălalt. Dar simţim cu toţii căldura dureroasă a răului şi răceala extatică a binelui.

Dualismul lor transpune în lumea valorilor un altul mai adînc : nevinovăţie şi cunoaştere.

Ceea ce deosebeşte remuşcarea de deznădejde, de ură sau de groază este o înduioşare, un patetic al incurabilului.

Sînt atîţi oameni pe care îi separă de moarte doar nostalgia ei ! În aceasta, moartea îşi creează din viaţă o oglindă pentru a se putea admira. Poezia nu-i decît instrumentul unui funebru narcisism.

Atît animalele, cît şi plantele sînt *triste*, dar ele n-au descoperit tristeţea ca un procedeu de cunoaştere. Numai în măsura în care omul îl foloseşte încetează a fi *natură*. Privind în jurul nostru, cine nu observă c-am acordat prietenia la plante, animale şi la cîte minerale ! — dar nici unui om.

Lumea nu-i decît un *Nicăieri* universal. De aceea, n-ai unde să te duci niciodată...

Toate momentele acelea cînd viaţa tace, ca să-ţi auzi singurătatea... În Paris, ca şi într-un cătun îndepărtat, timpul se retrage, se înghemuieşte într-un colţ al conştiinţei şi rămîi cu tine însuţi, cu umbrele şi luminile tale. Sufletul s-a izolat şi, în zvîrcoliri nedefinite, se ridică la suprafaţa ta, ca un cadavru pescuit în adîncimi. Şi atunci îţi dai seama că mai există şi alt sens al *pierderii sufletului* decît cel biblic.

Toate gîndurile par gemetele unei rîme călcate de îngeri.

Nu poţi pricepe ce înseamnă „meditaţia", dacă nu eşti obişnuit să asculţi tăcerea. Vocea ei este un îndemn la renunţare. Toate iniţierile religioase sînt cufundări în adîncimile ei. Din misterul lui Buddha am început să bănuiesc în clipa în care m-a apucat frica de tăcere. Muţenia cosmică îţi spune atîtea lucruri, că laşitatea te împinge în braţele acestei lumi.

Religia-i o revelație atenuată a tăcerii, o îndulcire a lecției de nihilism ce ne-o inspiră șoaptele ei, filtrate de teama și prudența noastră... Astfel se așază tăcerea la antipodul vieții.

De cîte ori îmi vine-n minte cuvîntul *rătăcire,* de atîtea ori, am revelația omului. Și tot de atîtea ori, parcă au ațipit munții pe fruntea mea...

Suso ne spune, în autobiografia sa, că și-a gravat numele lui Iisus, cu un stil metalic, în dreptul inimii. Sîngele n-a curs în zadar, căci după o vreme descoperă o lumină în acele litere, pe care le acoperă ca să nu le zărească nimeni. — Ce mi-aș scrie în dreptul inimii ? — Se prea poate că : nefericire. Și surpriza lui Suso s-ar repeta la interval de secole, dacă diavolul ar avea lumină măcar pentru emblema lui... În felul acesta, inima omenească ar ajunge reclama luminoasă a Satanei.

Sînt poieni în care îngerii își fac vilegiatura. În ele aș semăna flori din marginea deșerturilor, ca să mă odihnesc în umbra propriului simbol.

Trebuie să ai spiritul unui sceptic grec și o inimă de Iov, ca să încerci sentimentele în *ele însele :* un păcat fără vină, o tristețe fără motiv, o remușcare fără cauză, o ură fără obiect...

Sentimente *pure* — care își au echivalentul în a filozofa *fără probleme.* Nici viața și nici gîndirea nu mai au — în felul acesta — vreo legătură cu timpul, iar existența se definește ca o suspendare. Tot ce se petrece în tine nu se mai poate raporta la nimic, fiindcă nu se îndreaptă nicăieri, ci se epuizează în finalitatea internă a actului. Devii cu atît mai *esențial,* cu cît răpești „istoriei" tale caracterul de tempora-

litate. Privirile spre cer n-au dată, iar viața în ea însăși e mai puțin localizabilă decît neantul.

În dorul după absolut există puritatea unui vag, care trebuie să ne lecuiască de infecțiile temporale și să ne servească de prototip al neîncetatei suspendări. Căci aceasta nu-i, în fond, decît deparazitarea conștiinței de timp.

De cîte ori mă gîndesc la om, mila îmi îneacă gîndurile. Și astfel nu-i pot da de urmă în nici un chip. O frîntură în natură te obligă la meditații frînte.

Pasiunea pentru sfințenie înlocuiește alcoolul în aceeași măsură ca muzica. Tot așa, erotica și poezia. Forme diferite ale uitării, perfect substituibile. Beții, sfinții, îndrăgostiții și poeții se află inițial la aceeași distanță de cer sau, mai bine zis, de pămînt. Numai căile diferă, deși toți sînt *pe cale* să nu mai fie oameni. — Așa se explică de ce o voluptate a imanenței îi condamnă în mod egal.

Timiditatea este un dispreț instinctiv al vieții; cinismul, unul rațional. Înduioșarea ? Un amurg delicat al lucidității, o „degradare" a spiritului la rangul inimii.

În orice timiditate se află o nuanță religioasă. Teama că nu sîntem ai nimănui, că Dumnezeu este un nimeni, iar lumea opera lui... Neîncrederea metafizică ne creează o neprielnicie în fire și o jenă în societate. Lipsa de îndrăzneală între oameni — decantarea forței în dispreț — pleacă dintr-o vitalitate nesigură, agravată de bănuieli, la ce e mai esențial în lume. Un instinct sigur și o credință hotărîtă îți dau dreptul să fii obraznic ; te silesc chiar. — Timiditatea-i modul de a-ți învălui un regret. Căci orice

îndrăzneală nu e decît forma pe care o ia lipsa de regrete.

De cîte ori nu mai ai iluzii, este ca şi cum ai fi servit de oglindă toaletei intime a vieţii. — Mister mai înduioşător ca în dragostea de viaţă nu există ; ea singură calcă peste toate evidenţele. Trebuie să nu mai aparţii deloc lumii, ca viaţa să-ţi pară un absolut. O perspectivă *din cer* aşa o proiectează.

Unde apare paradoxul, moare sistemul şi triumfă viaţa. Prin el îşi salvează onoarea raţiunea în faţa iraţionalului. Ce e tulbure în viaţă nu poate fi exprimat decît în blestem sau imn. Cine nu le poate mînui mai are la îndemînă o singură scăpare : paradoxul — surîs *formal* al iraţionalului.

Ce-i el din perspectiva logicii dacă nu un joc irresponsabil, iar din a bunului-simţ o imoralitate teoretică ? Dar nu ard în el toate irezolvabilele, nonsensurile şi conflictele ce frămîntă subteran viaţa ? De cîte ori umbrele ei neliniştite se mărturisesc raţiunii, aceasta le îmbracă şoaptele în eleganţa paradoxului, spre a le masca originea. Însuşi cel de salon este el altceva decît expresia cea mai profundă pe care o poate afecta superficialitatea ?

Paradoxul nu-i o *soluţie ;* căci nu rezolvă nimic. Poate fi folosit doar ca împodobire a ireparabilului. A voi să *îndrepţi* ceva cu el este cel mai mare paradox. Fără dezabuzarea raţiunii nu mi-l pot închipui. Lipsa ei de patos o obligă să tragă cu urechea la murmurul vieţii şi să-şi desfiinţeze autonomia în tălmăcirea acesteia. În paradox, raţiunea se anulează pe ea însăşi ; şi-a deschis graniţele şi nu mai poate

opri năvala erorilor palpitante, a erorilor care zvîcnesc.

Teologii sînt paraziți ai paradoxului. Fără întrebuințarea lui inconștientă, ei trebuiau să depună de mult armele. Scepticismul religios nu e decît practica lui *conștientă*.

Tot ce nu încape în rațiune este motiv de îndoială ; dar în ea nu *este* nimic. De aici avîntul rodnic al gîndirii paradoxale, care a introdus conținut în forme și a dat curs oficial absurdității.

Paradoxul împrumută vieții farmecul unei absurdități expresive. Îi întoarce ceea ce ea i-a atribuit dintru început.

Dac-aș fi Moise, aș scoate cu toiagul regrete din stînci. Oricum — este și acesta un mod de-a stinge setea muritorilor...

Ceea ce-i religios nu-i chestiune de conținut, ci de *intensitate*. Dumnezeu se determină ca un moment al frigurilor noastre, așa încît lumea în care vieţuim devine un obiectiv atît de rar al sensibilității religioase prin faptul că n-o putem gîndi decît în clipele *neutre*. Fără „călduri" nu depășim cîmpul percepției, adică nu *vedem* nimic. Ochii servesc pe Dumnezeu numai cînd nu disting obiectele ; absolutul se teme de individualizare.

Intensificarea nu importă cărei senzații este semn de religiozitate. Un dezgust maxim ne dezvăluie Răul (calea negativă spre Dumnezeu). Viciul e mai aproape de absolut decît un instinct nefalsificat, deoarece participarea la *divin* este posibilă în măsura în care nu mai sîntem natură.

Un om lucid își măsoară „căldurile" la fiece pas, spectator al pasiunii proprii, veșnic pe urmele lui,

abandonîndu-se echivoc născocirilor tristeții sale. În luciditate, cunoașterea este un omagiu fiziologiei.

Cu cît *știm* mai mult despre noi, cu atît îndeplinim cerințele unei igiene, care consistă în realizarea transparenței organice. De atîta puritate, vedem *prin* noi. Ajungi astfel să *asiști* la tine însuți.

Sursa isteriei sfinte în mînăstiri nu poate fi decît ascultarea tăcerii, contemplarea spectacolului de liniște al singurătății. — Dar palpitația lăuntrică a Timpului, pierderea conștiinței în ondulația valurilor temporale ? Sursa isteriei laice...

Timpul este un surogat metafizic al mării. Nu te gîndești la el decît spre a învinge nostalgia ei.

Dacă se admite în univers un infinitezimal *real*, totul este real ; — dacă nu există *ceva*, nu există nimic. A face concesii multiplicității și a reduce totul la o ierarhie de aparențe înseamnă a nu avea curajul negației. Distanța teoretică de viață și slăbiciunea sentimentală pentru ea ne duc la soluția șovăitoare a treptelor irealității, la un pro-contra firii.

Situația paradoxală exprimă o indeterminație esențială a ființei. Lucrurile nu s-au *așezat*. Atît ca situație reală, cît și ca formă teoretică — paradoxul izvorăște din condiția nedesăvîrșirii. Unul singur, și-ar arunca raiul în aer.

Contingența — oazele de arbitrar în deșertul Necesității — nu e sesizabilă de formele rațiunii decît prin intervenția de mobilitate pe care-o introduce neastîmpărul paradoxului. Ce-i el dacă nu o irupție demoniacă în rațiune, o transfuzie de sînge în Logică și o suferință a formelor ?

Semnul hotărîtor că misticii n-au rezolvat nimic, dar au înțeles totul ? Avalanșa de paradoxe în preajma lui Dumnezeu spre a se ușura de teama neînțelesului. Mistica este suprema expresie a gîndirii paradoxale. Înșiși sfinții au folosit acest instrument al indeterminației spre a „preciza" indescifrabilul divin.

Senzații eterice ale Timpului în care vidul își surîde lui însuși...

Melancolia — nimb vaporos al Temporalității.

Existența demoniacă ridică fiece clipă la demnitatea de eveniment. Acțiunea — moarte a spiritului — emană dintr-un principiu satanic, încît luptăm în măsura în care avem ceva de ispășit. Mai mult decît orice, activitatea politică e o ispășire inconștientă.

Sensibilitatea față de timp pleacă din incapacitatea de a trăi în prezent. Îți dai seama în fiece clipă de mișcarea nemiloasă a vremii, care se substituie dinamismului imediat al vieții. Nu mai trăiești *în* timp, ci *cu* el, paralel lui.

Fiind *una* cu viața, *ești* timp. Trăindu-l mori împreună cu el, fără îndoieli și fără chin. Sănătatea perfectă se realizează în asimilarea temporală, pe cînd starea de boală este o disociere echivalentă. Cu cît percepi mai bine timpul, cu atît ești mai înaintat într-o dizarmonie organică.

În mod firesc, trecutul se pierde în actualitatea prezentului, se însumează și se topește în el. Regretul — expresie a acuității temporale, a dezintegrării din prezent — izolează trecutul ca actualitate, îl vitali-

zează printr-o adevărată optică regresivă. Căci în regret, trecutul păstrează o virtute de *posibil*. Un ireparabil convertit în virtualitate.

Cînd ştii neîncetat ce agent de distrugere e timpul, sentimentele care se înjghebează în jurul acestei conştiinţe încearcă să-l salveze pe toate laturile. Profeţia este actualitatea viitorului, precum regretul a trecutului. Neputînd *fi* în prezent, transformăm trecutul şi viitorul în *prezenţe*, încît nulitatea actuală a timpului ne uşurează accesul infinităţii lui.

A fi bolnav înseamnă a trăi într-un prezent *conştient*, într-un prezent sie însuşi translucid, căci teama de trecut şi de viitor, de ce s-a întîmplat şi de ce se va întîmpla, dilată clipa pe măsura imensităţii temporale.

Un bolnav care-ar putea trăi naiv, n-ar fi propriuzis bolnav, căci poţi fi atins de cancer, dacă n-ai teroarea deznodămîntului (acest viitor care fuge înspre noi, nu spre care alergăm) eşti sănătos. Nu există boli, ci numai conştiinţa lor însoţită totdeauna de hipertrofia simţului temporal.

Uneori nu ni se întîmplă să *pipăim* timpul, să-l pierdem printre degete, în excese de intensitate care-l proiectează în conture materiale ? Sau alteori să-l simţim ca o adiere subtilă prin firele de păr ? Să fi obosit ? Caută el vreun culcuş ? Sînt inimi mai ostenite ca el şi care totuşi nu i-ar refuza azilul...

Răul, părăsind indiferenţa originară, şi-a luat Timpul ca pseudonim.

Oamenii au construit paradisul filtrînd eternitatea, din „esenţă" de veşnicie. Acelaşi procedeu aplicat ordinii temporale ne face inteligibilă suferinţa. Căci, într-adevăr, ce este ea dacă nu „esenţă" de timp ?

După miezul nopții, gîndești ca și cum n-ai mai fi în viață sau — în cel mai bun caz — ca și cum n-ai mai fi *tu*. Devii o simplă unealtă a tăcerii, a veșniciei sau a vidului. Te crezi trist și nu știi că acestea respiră prin tine. Ești victima unui complot al forțelor obscure, căci dintr-un individ nu se poate naște o tristețe care să nu încapă în el. Tot ce ne întrece își are sursa în afară de noi. Atît plăcerea, cît și suferința. Misticii au raportat revărsarea de delicii a extazului la Dumnezeu, pentru că nu puteau admite că mărginirea individuală este capabilă de atîta plinătate. Așa se întîmplă cu tristețea și cu toate. Ești singur, dar cu toată *singurătatea*.

Cînd totul se mineralizează, nostalgia însăși devine geometrie, stîncile par fluide față de împietrirea vagului sufletesc și nuanțele sînt mai prăpăstioase decît munții. Atunci nu-ți mai trebuie decît tremurul și privirea cîinilor călcați, și-un ceas hodorogit din alte secole — pernă a unei frunți înnebunite.

De cîte ori mă primblu prin ceață, mă dezvălui mai ușor mie însumi. Soarele te înstrăinează, căci descoperindu-ți lumea, te leagă înșelăciunilor ei. Dar ceața este culoarea amărăciunii...

Accesele de milă sînt precedate de o stare de slăbire generală, în care umbli cu teama de a nu cădea în toate obiectele, de a nu te topi în ele. Mila este forma patologică a cunoașterii intuitive. Cu toate acestea, nu poate fi așezată în rîndul bolilor, ea fiind un leșin... vertical, Cazi în direcția propriei singurătăți.

Nopțile albe — singurele *negre* — te fac un adevărat scafandru al Timpului. Cobori, cobori spre lipsa lui de fund... Scufundarea muzicală și nedefinită spre rădăcinile temporalității rămîne o voluptate neîmplinită, fiindcă nu putem atinge marginile timpului, decît *sărind* din el. Saltul acesta ni-l face, însă, exterior ; îi percepem marginile, dar nu în *experiența* lui. Suspendarea îl transformă în irealitate și-i răpește sugestia de infinit — decor al nopților albe.

Somnul n-are alt rost decît uitarea timpului, a principiului demonic ce veghează în el.

În biserici mă gîndesc adesea ce lucru mare ar fi religia decă n-ar fi credincioșii, ci numai neliniștea religioasă a lui Dumnezeu, de care ne vorbește orga.

Mediocritatea filozofiei se explică prin faptul că nu se poate cugeta decît la o temperatură scăzută. Cînd ești stăpîn pe febră, orînduiești gîndurile ca păpușile ; tragi ideile de ață și publicul nu se refuză iluziei. Dar cînd orice privire spre tine însuți e un incendiu sau un naufragiu, cînd peisajul lăuntric e o devastare somptuoasă de flăcări evoluînd la orizontul mărilor — atunci dai drumul gîndurilor, coloane turmentate de epilepsia focului interior.

Dacă aș ști c-am fost trist o singură dată din cauza oamenilor, de rușine aș depune armele. Ei pot fi uneori iubiți sau urîți și totdeauna compătimiți, dar atenția unei întristări e o concesie degradantă. Clipele de generozitate divină în care i-am îmbrățișa pe toți sînt inspirații rare, adevărate „grații".

Iubirea de oameni este boală tonică și în același timp ciudată, fiindcă nu-i sprijinită de nici un element din realitate. Un psiholog iubitor de oameni

n-a existat pînă acum şi desigur nu va exista niciodată. Cunoaşterea nu merge în sensul umanităţii. — Sînt, însă, pauze ale lucidităţii, recreaţii ale cunoaşterii, crize ale ochiului necruţător, care îl pun în situaţia stranie a iubirii. Atunci ar dori să se întindă în mijlocul străzii, să sărute tălpile muritorilor, să dezlege curelele încălţămintei negustorilor ca şi cerşetorilor, să se tîrîie prin toate rănile şi însîngerările, să atîrne de privirea criminalului aripi de porumb — să fie ultimul om din dragoste !

Cunoaşterea de oameni şi dezgustul fac din psiholog, de bine, de rău, o victimă a propriilor lui cadavre. Căci pentru el, orice iubire este o ispăşire. — Oamenii pe care i-a anulat cunoaşterea mor în tine ; victimele dispreţului tău putrezesc în inima ta. Şi întreg acest cimitir care prinde viaţă în delirul de dragoste, în spasmele ispăşirii tale !

Sublimul este incomensurabilul ca sugestie de moarte. Marea, renunţarea, munţii şi orga — în moduri diferite şi totuşi în acelaşi fel — sînt încoronarea unui sfîrşit, care deşi se consumă în timp, destrucţia lui este totuşi dincolo de el. Căci sublimul e o criză *temporală* a eternităţii.

Ceea ce-i sublim în exemplul lui Iisus derivă din rătăcirea prin timp a veşniciei, din nemăsurata ei degradare. Tot ce e însă *scop* în existenţa Mîntuitorului atenuează ideea de sublim, care exclude aluziile etice. Dacă s-a coborît de bună voie ca să ne salveze, atunci el ne poate interesa numai în măsura în care gustăm estetic un gest etic. Dimpotrivă, dacă trecerea lui printre noi este numai o greşeală a veşniciei, o ispitire inconştientă de moarte a perfecţiunii, o ispăşire în timp a absolutului, atunci proporţiile enorme ale acestei inutilităţi nu se înalţă sub semnul

sublimului ? — Estetica să mai salveze crucea, ca simbol al veşniciei.

Nu există o plăcere mai mare ca aceea să crezi c-ai fost filozof — şi nu mai eşti.

A suferi înseamnă a *medita* o senzaţie de durere : a filozofa — a medita asupra acestei meditaţii.

Suferinţa-i ruina unui concept ; o avalanşă de senzaţii, care intimidează orice formă.

Totul în filozofie este de rangul al doilea, al treilea... Nimic *direct*. Un sistem se construieşte din derivări, el însuşi fiind derivatul prin excelenţă. Iar filozoful nu-i mai mult de un geniu *indirect*.

Nu putem fi atît de generoşi cu noi înşine, încît să nu ne zgîrcim în libertatea ce ne-o acordăm. De nu ne-am pune piedică, de cîte ori fiece clipă n-ar fi altceva decît o supravieţuire ! Nu se întîmplă de multe ori să rămînem noi înşine doar prin *ideea* limitelor noastre ? O biată amintire a unei individualizări trecute, o zdreanţă a propriei individualităţii... Ca şi cum am fi un obiect ce-şi caută un nume într-o natură fără identitate. — Omul e făcut — ca toate vietăţile — pe măsura unor anumite senzaţii. Ori se întîmplă ca ele să nu-şi mai facă loc una alteia, în succesiunea normală, ci să năpădească toate într-o furie elementară, roind în jurul unei epave — din *plenitudine* — care e eul. Unde să mai fie loc atunci pentru *pata de vid* care e conştiinţa ?

Este atîta crimă şi poezie în Shakespeare, că dramele lui par concepute de un trandafir în demenţă.

Oricîtă amărăciune ar fi în noi, ea nu-i atît de mare încît să ne poată dispensa de amărăciunile al-

tora. Iată de ce lectura moraliștilor francezi este balsamică în orele tîrzii. Ei au știut totdeauna ce înseamnă a fi singur între oameni ; rar de tot ce e singurătatea în lume. Pînă și Pascal n-a putut învinge condiția lui de om *retras* din societate. O suferință ceva mai redusă, și am fi înregistrat doar o mare inteligență. — Între francezi și Dumnezeu s-a interpus totdeauna salonul.

Două lucruri m-au umplut neîncetat de o isterie metafizică : un ceas care stă și un ceas care umblă.

Cu cît oamenii te interesează mai puțin, cu atît devii mai timid în fața lor, iar cînd ajungi să-i disprețuiești, începi să te bîlbîi. — Natura nu-ți iartă nici un pas peste inconștiența ei și-ți urmărește toate cărările orgoliului, împînzindu-le de regrete. Cum s-ar explica altcum că oricărui triumf peste condiția de om i se asociază o părere de rău corespunzătoare ?

Timiditatea împrumută ființei umane ceva din discreția intimă a plantelor, iar unui spirit agitat de el însuși o melancolie resemnată care pare a fi aceea a lumii vegetale. Sînt gelos pe un crin numai cînd nu-s timid.

Dacă suferința n-ar fi un instrument de cunoaștere, sinuciderea ar fi obligatorie. Și viața însăși — cu inutilitățile ei sfîșietoare, cu bestialitatea ei obscură, care ne tîrîie în erori pentru a ne spînzura din cînd în cînd de cîte un adevăr —, cine ar putea-o suporta de n-ar fi un *spectacol de cunoaștere* unic ? Trăind primejdiile spiritului ne mîngîiem prin *intensități* de lipsa unui adevăr final.

Orice eroare este un *fost* adevăr. Nu există însă una *inițială*, deoarece între adevăr și eroare distanța

e marcată doar de pulsație, de animația lăuntrică, de ritmul secret. Astfel, eroarea-i un adevăr care nu mai are *suflet*, un adevăr uzat și care așteaptă să fie vitalizat.

Adevărurile mor psihologic, nu formal ; își menține valabilitatea, continuînd nonviața formelor, deși pot să nu mai fie valabile pentru nimeni.

Tot ce-i viață în ele se petrece în timp ; eternitatea formală le așază într-un vid categorial.

Pentru un om, cam cît „ține" un adevăr ? Nu mai mult ca o pereche de ghete. Doar cerșetorii nu le schimbă niciodată. Întrucît ești însă în rînd cu viața, trebuie să te primenești încontinuu, căci plinătatea unei existențe se măsoară după suma de erori înmagazinate, după cantitatea de ex-adevăruri.

Nimic din ceea ce *știm* nu rămîne neispășit. Orice paradox, curaj de gînd sau indiscreție a spiritului le *plătim* scump, mai curînd sau mai tîrziu. Este de un farmec straniu această pedeapsă care urmează oricărui progres al cunoașterii. Ai sfîșiat un văl ce acoperea inconștiența naturii ? Îl vei ispăși într-o tristețe a cărei sursă n-o vei bănui. Ți-a scăpat un gînd plin de răsturnări și amenințător ? Sînt nopți ce nu pot fi umplute decît de evoluțiile căinței. Ai pus prea multe întrebări lui Dumnezeu ? Atunci de ce te miră povara răspunsurilor ce nu le-ai primit ? !

Indirect, prin consecințe, cunoașterea-i un act religios.

Ispășim cu voluptate spiritul și cu toată abandonarea în inevitabil. Cum dezintoxicarea de cunoaștere este imposibilă, deoarece o cere organismul, incapabil de-a se obișnui cu doze mici, — să facem și din actul reflex o *reflexie*. În felul acesta, setea infinită a spiritului își află o ispășire echivalentă.

Cultul frumuseții seamănă unei lașități delicate, unei dezertări subtile. N-o iubești oare fiindcă te scutește de-a trăi ? Sub impresia unei sonate sau unui peisaj, ne dispensăm de viață cu un zîmbet de bucurie dureroasă și de superioritate visătoare. Din centrul frumuseții, totul este în *urma* noastră și nu putem privi spre viață decît întorcîndu-ne. Orice emoție dezinteresată, neasociată imediatului existenței, încetinește mersul inimii. Într-adevăr, organul timpului, care-i inima, ce-ar mai putea marca în amintirea veșniciei care e frumusețea ?!

Ceea ce nu aparține timpului ne reține respirația. Umbrele eternității ce se apleacă de cîte ori singurătatea este inspirată de un spectacol de frumusețe, ne taie suflarea. Ca și cum am pîngări nemărmurirea prin aburii respirației noastre !

Cînd toate lucrurile ce le-aș atinge ar deveni triste, cînd o privire furișată spre cer i-ar împrumuta culoarea mîhnirilor, cînd n-ar exista ochi uscați în preajma mea și aș evolua pe bulevarde ca prin mărăcini, că urmele pașilor mei le-ar sorbi soarele spre a se îmbăta de durere, atunci aș avea dreptul și mîndria să afirm viața. Orice aprobare ar avea de partea ei mărturia infinitului de suferință și orice bucurie sprijinul amărăciunilor. E urît și vulgar a scoate o afirmație întăritoare din ce nu e plenitudine de rău, durere și mîhnire. Optimismul este un aspect degradant al spiritului, fiindcă nu pleacă din febră, din înălțimi și ameteli. Tot așa o pasiune ce nu-și extrage tăria din umbrele vieții. În scuipat, în gunoi, în tina anonimă a uliților zace un izvor mai curat și nesfîrșit mai rodnic, decît în împărtășirea blîndă și rațională din viață. Avem destule vine prin care

să urce adevărurile, destule vine în care plouă, ninge, bate vîntul, apun și răsar sori. Și-n sîngele nostru nu cad stele spre a-și recăpăta sclipirea ?

Nu-i loc sub soare ca să mă reţină şi nici umbră să mă adăpostească, fiindcă spaţiul devine vaporos în avîntul rătăcitor şi-n fuga nesăţioasă. Ca să rămîi undeva, ca să-ţi ai „locul" tău în lume, trebuie să fi împlinit miracolul de a te fi aflat în vreun punct al spaţiului, negîrbovit de amărăciuni. Cînd te găseşti într-un loc nu faci decît să te gîndeşti la altul, încît nostalgia se conturează organic într-o funcţie vegetativă. Dorinţa de *altceva,* din simbol spiritual, devine *natură.*

Expresie a aviditătii de spaţiu, nostalgia sfîrşeşte prin a-l anula. Cine suferă numai de pasiunea Absolutului n-are nevoie de această lunecare orizontală pe întinderi. Existenţa staţionară a călugărilor îşi are sursa în canalizarea verticală, spre cer, a acestor doruri vagi după veşnic alte locuri şi alte depărtări. O emoţie religioasă n-aşteaptă consolare de la spaţiu ; mai mult, ea nu-i intensă decît în măsura în care îl asimilează unui cadru de căderi.

Cînd nu-i loc în care să nu fi suferit, ce alt motiv poţi invoca în sprijinul rătăcirii ? Şi ce o să te lege de spaţiu, cînd albastrul întunecat al nostalgiei te dezleagă de tine însuţi ?

Dacă omul n-ar fi ştiut introduce un delir voluptuos în singurătate, de mult s-ar fi aprins întunericul.

Descompunerea cea mai oribilă într-un cimitir necunoscut este o icoană palidă pentru părăsirea în care te afli cînd, din aer sau de sub pămînt, o voce neaşteptată îţi dezvăluie cît eşti de singur.

Să n-ai *cui* să spui niciodată nimic ! Numai *obiecte* ; nici o ființă. Și năpăstuirea singurătății nu pleacă decît din sentimentul că ești înconjurat de lucruri neînsufleţite, cărora n-ai ce să le spui.

Nu din extravaganţă și nici din cinism umbla Diogene, cu un felinar în plină zi, să caute un om. Știm noi prea bine că din singurătate...

Cînd nu-ți poți aduna gîndurile și te supui înfrînt argintului lor viu, — ca aburul se risipește lumea și cu ea tu însuți, că pari a asculta la marginile unei mări ce și-a retras apele lectura propriilor memorii scrise într-o altă viaţă... Încotro aleargă mintea, spre ce nicăieri își dizolvă granițele ? Se topesc gheţari în vine ? Și-n ce *anotimp* al sîngelui și-al spiritului te afli ?

Mai ești tu însuți ? Nu-ți zvîcnesc tîmplele de teama contrară ? Ești *altul*, ești *altul*...

...Cu ochii pierduți spre *celălalt* în melancolia neprihănită a parcurilor.

Despre orice — și-n primul rînd despre singurătate —ești obligat a gîndi negativ și pozitiv *în același timp*.

II

Fără tristeţe ne-am da noi seama în aceeași vreme, de trup și de duh ? Fiziologia și cunoașterea se întîlnesc în ambiguitatea ei constitutivă, încît nu ești mai *prezent* ţie însuți și mai solidar cu tine, ca-n clipele de tristeţe. Va fi aceasta — ca și conștiința — un agent de înstrăinare de lume, un factor de ex-